

Indledning

Seksualitet, medborgerskab og lønarbejde

AF LISE ROLANDSEN AUGUSTÍN

En forestilling er en idé, et mentalt billede, som vi konstruerer på baggrund af indtryk og referencer. Det er ofte en opfattelse, der har groet sig fast i vores bevidsthed som følge af vedvarende påvirkninger eller gentagelser. I dette åbne nummer af *Kvinder, Køn & Forskning* præsenterer vi en række artikler, der spænder bredt i både indhold og tilgange. Der er ikke tilstræbt nogen emnemæssig sammenhæng mellem dem, og alligevel berører de alle, hver på sin måde, idéen om *forestillinger*. Det er forestillinger om ligestilling, om seksualitet og om kønsroller. Om relationer, identitet og modsætninger.

Vores forestillinger om omverden og vores medmennesker er socialt konstruerede og kulturelt funderede. De forestillinger, vi har om køn, afhænger således af de kollektive fællesskaber, som vi tilhører, ligesom de er knyttet til bestemte kulturelle rammer og idéer om kvinders og mænds egenskaber. Disse forestillinger reproduceres gennem vores sprog og diskursive praksis, der igen påvirker fastholdelsen af idéerne i vores be-

vidsthed. Vores opfattelse af den sociale virkelighed og de interpersonelle forhold er betinget af disse forestillinger. De påvirker vores måde at handle på og får dermed et materielt udtryk, eksempelvis gennem diskrimination af visse grupper i samfundet.

I sit negative udtryk er forestillinger nemlig forbundet med stereotyper og fastlåste generaliseringer. Hvis disse stereotyper ikke udfordres, rodfæster de sig, og det bliver vanskeligt at ændre dem. Samtidig knytter de sig til magtforhold i samfundet, hvilket bevirker, at der udvikles dominerende forestillinger, der diskursivt søger at marginalisere eller ekskludere alternativer fra vores bevidsthedshorisont og dermed hindre andre tænke- og handlemåder. Heteroseksualitet som normativitet er et eksempel på en sådan dominerende forestilling. I dette nummers første artikel skriver Morten Emmerik Wøldike om *Heteroseksualitet som smagsfællesskab*. På grundlag af en teoretisk kritik af diskurskonstruktionisme, feministisk poststrukturalisme og queer-teori, søger forfatteren at gøre op med disse teories¹ ensidige fokus på diskurs, identitet og oppositionelle kategorier ved at supplere dem med et æstetisk socialitetsperspektiv, der inddrager følelser, identifikation og smag. Dermed udfordrer forfatteren ikke blot gængse opfattelser af normativ seksualitet, men også specifikke teoretiske og analytiske tilgange til genstandsfeltet. Argumentet er her, at forestillinger om modsætninger og kategoriernes fastlåsthed gør teorierne ude af stand til at indfange forandringer. I modsætning til de tidligere teories inddragelse af heteronormativitetsbegrebet og hierarkiske dikotomier som centrale for studiet af heteroseksualitet og homoseksualitet, søger den fænomenologiske tilgang, som Emmerik Wøldike bygger på, at artikulere heteroseksualitet som et socio-kulturelt fænomen baseret på lyst, præferencer og smag. De tidligere teories kritik af heteronormativitet som normaliseringsregime er et nødvendigt udgangspunkt for nedbrydningen af den dominerende hete-

roseksuelle norm og for udviklingen af en positiv tilgang bygget på socialkonstruktivistisk fænomenologi, der ikke ser heteroseksualitet i opposition til andre fællesskaber. Forfatterens kritik af de tidligere teorier består især i en påpejning af deres entydige håndtering af heteroseksualitet som undertrykkende norm og deres manglende evne til at komme ud over et dualistisk forhold mellem dikotome identitetskategorier. Det er artiklens mål at finde en måde at studere heteroseksualitet på, der kan gå ud over dette. Heteroseksualitet begrebsliggøres derfor som et *smagsfællesskab*. Med baggrund i Maffesoli og Beck sættes der fokus på smagsformer og identifikation – frem for identitet. Heteroseksualitet er dermed en flygtig *socialitetsform*, der, i højere grad end identiteter, kan ændre sig. Smagsfællesskabet er baseret på ikke-ekskluderende og ikke-hierarkiserende lystformer. Denne udvikling afspejles i samfundets udligning af statusforskelle mellem forskellige livsformer. Såvel familie- og samlivsformerne som de seksuelle lyster går på tværs af de foranderlige smagsfællesskaber, og der foretages dermed ingen over- og underordning af disse. Artiklen understreger, at seksualitet handler om sanser frem for om magt og politik.

Hvor Emmerik Wøldike fremhæver foranderligheden i forestillingerne om seksualitet gennem sit syn på heteroseksualitet som et flygtigt og situationelt dominerende smagsfællesskab, viser Christine Glensted i sin artikel *I forplantningens tegn*, hvorledes fastlåste forestillinger om køn og forplantning kan spores tilbage i historien og på tværs af genrer. I dette nummers andet bidrag trækker hun således en tråd mellem tolkningen af to noveller (Heinrich von Kleists *Die Marquise von O...* fra 1808 og Thomas Manns *Die Betrogene* fra 1953) og de aktuelle diskurser om fertilitetsteknologi. I artiklen viser Glensted, hvorledes forestillinger om forplantning og om moderskab er afgørende for opfattelserne af køn og kønsrelationer. Kvinden lægger krop til forplantningen og bliver dermed lokaliteten

herfor, mens faderen er distanceret. I et forsøg på at få magt over forplantningen, søger man at kontrollere kvindekroppen i en gennemgående maskulin forplantningsfantasi, der er forbundet til den vestlige kulturhistorie. Denne fantasi kan tolkes gennem de analyserede noveller, der blandt andet fremhæver kampen om viden i forbindelse med forplantningen: Manden kan aldrig vide sig sikker på sin status som fader, men han forsøger at udfordre denne ulighed og dermed cementere kvindens position som objekt i forplantningsrelationen. De forestillinger om kønsforskelle, der kommer til udtryk gennem fortællingerne om forplantning, reproduceres i nutidens videnskabelige diskurser om forplantningsteknologi. Den teknologiske udvikling ville kunne forandre forplantningsforholdet, idet hidtil utænkelige forhold nu er mulige: De aldersmæssige hindringer for moderskab nedbrydes, og muligheden for at dele moderskab gennem kunstig befrugtning etableres. Ifølge forfatteren udforskes disse muligheder ikke, fordi traditionelle forestillinger om køn og forplantning fastholdes, blandt andet af Etisk Råd. Idéen om det naturlige moderskab og ækvivalenser hertil reproduceres gennem forestillingen om kvindekroppens tætte forbindelse til forplantningen og idéen om en særlig intim relation mellem kvinde og æg, der ikke på samme måde gør sig gældende for mand og sæd. Artiklen konkluderer, at kvindelighed, moderskab og frugtbarhed opfattes som forbundne størrelser, der ikke har en parallel i mandlighed og faderskab. Dermed reproduceres kønsstereotype idéer om kvindelighed og mandlig identitet gennem den dominerende forestilling om forplantning.

Forestillinger om køn og seksualitet er ikke blot forbundet til den vestlige kultur som overordnet begreb, men er også i høj grad betydningsbærende for idéen om national identitet. Den danske nationale identitet er således forbundet med forestillingen om ligestilling, respekt og tolerance. I artiklen *Homoseksuelles medborgerskab i et ret-*

færdighedsperspektiv ser Christel Stormhøj på barriererne for udviklingen af et retfærdigt, seksuelt medborgerskab i Danmark. Forfatteren sætter forestillingen om et seksuelt tolerant og ligestillet foregangsland over for realiteterne om et ikke-retfærdigt seksuelt medborgerskab. Analysen af den danske kontekst af fire sociale arenaer (familieret, hverdagspraksis i det offentlige rum, inklusion på arbejdsmarkedet og politisk organisering af bekæmpelse af AIDS) viser, at homoseksuelle i overvejende grad er udsat for miskendelse (i forhold til rettigheder, vold, frygt og manglende anerkendelse af AIDS som et samfundsproblem), misrepræsentation (pga. politisk apati), økonomiske byrder (som følge af fravær fra arbejdet pga. stress og mistrivsel), statusundertrykkelse og færre muligheder. Samtidig anerkendes visse rettigheder og den politiske repræsentation, og der er en vis grad af inklusion på arbejdsmarkedet. Der argumenteres for nødvendigheden af at samtænke flere perspektiver, således at såvel idéen om økonomisk lighed som idéen om kulturelle forskelligheder kommer i spil. Teoretisk kombineres Frasers komplekse medborgerskabsbegreb med Phelans idé om medborgerskabet som kulturel, retslig og politisk anerkendelse. Det politiske fællesskab skal bygges på anerkendelsen af forskelle, og der skal være lighed i deltagelsen, for at der kan opnås retfærdighed. Stormhøj positionerer sig i forhold til begge og understreger behovet for at tænke flerdimensionalt: Forbindelsen mellem flere former for undertrykkelse (kulturelt, økonomisk og politisk) skal synliggøres. De samfundsmæssige strukturer kan sikre eller underminere den anerkendelse, omfordeling og repræsentation, der følgelig er grundlaget for et retfærdigt seksuelt medborgerskab. Heteronormativiteten og den hierarkiske orden er blevet udvisket i den danske kontekst, men der er stadig problemer i forhold til repræsentation. Mulighederne er der, men det er nødvendigt at gøre op med den dominerende forestilling

om Danmark som et ligestillet og seksuelt tolerant land, hvis problemerne skal synliggøres og håndteres.

Den sidste artikel i dette nummer, Karen Sjørup og Charlotte Kirkegaards *Skuespillerfaget som lønarbejde og kønskonstruktion*, kredser ligeledes om begrebet forestilling. I dette tilfælde handler det om specifikke forestillinger om kvindelighed og kønsroller inden for scenekunstens verden. På baggrund af en undersøgelse udført for Kunstrådet analyserer forfatterne de forskellige dilemmaer som kvindelige, danske skuespillere står over for: De er moderne og ligestillingsorienterede, men må i deres arbejde påtage sig traditionelle og stereotype roller og kvindeopfattelser. De kvindelige skuespillere er ofte mere interesserede i at eksperimentere med de kønnede udtryk og udfordre de dikotome, heteronormative kategorier, men de fastholdes i idealiserede kvinde billeder, som oftest skabt af mænd. Der lægges en essentialistisk forestilling om køn ned over udtrykket, idet kvindelighed kommer til at bestå i krop og seksualitet. Værket er tæt knyttet til kroppen, og rollerne er som oftest stærkt kønsligt konnoterede. Det betyder, at der stilles krav til, at kvinderne skal producere et idealiseret og autentisk, kvindeligt udtryk med deres krop. De begrænses i deres selvudfoldelse, da rammerne på forhånd er lagt af manuskript og instruktion. Forfatterne pointerer, at mænds roller spænder videre, fordi de handler om at være menneske, mens kvindernes roller handler om at være kvinde og det i nogle ganske få, fastlåste udtryk herfor. Desuden er der i skuespillerfaget en kraftig kønsmæssig arbejdsdeling, hvilket blandt andet afspejles i uligeløn, højere ledighed for kvinder samt forskelle i karrieremuligheder og adgang til job. Inden for denne sektor er det som oftest mænd, der sidder på pengene og på magten, hvilket begrænser kvindernes muligheder for at sikre midler til egne produktioner. Forfatterne konkluderer, at kvinderne på den ene side er inkluderet på arbejdsmarkedet med

skuespil som deres forsørgelsesgrundlag, og på den anden side reproducerer de en traditionel forestilling om kvinden og hendes kvindelighed og seksualitet gennem deres arbejde.

Disse forestillinger om køn, ligestilling og seksualitet viser betydningen af at synliggøre forholdet mellem de fastlåste, mentale forestillinger og modstandsformerne samt den levede praksis. Der er paralleller og en række kontinuerlige træk mellem dem, men det er vigtigt at påpege, at disse forestillinger ikke er determinerede eller determinerende: De er foranderlige, idet bevidstheden om dem og synliggørelsen af deres konstruktion kan bidrage til at dekonstruere dem gennem det forandringspotentiale, der ligger i åbningen af alternative forestillinger, som er subjektbårne.

Denne udgave af *Kvinder, Køn og Forskning* afrundes med en kommentar og en række anmeldelser. I kommentaren gennemgår Bente Rosenbeck nyere svenske og finske afhandlinger om *Kvindens integration i akademiet*. Afhandlingerne spænder bredt historisk, men viser et afgørende fællestræk: Kombinationen af kvinder, kvindelighed og højere uddannelse er blevet problematiseret op gennem historien. Kvinder er først og fremmest blevet set på som seksuelle frem for intellektuelle væsner og som ansvarlige for det hjemlige og familien. Diskriminationen anerkendes kun til nød som noget strukturelt, da den ikke stemmer overens med kvindernes selvforståelse og opfattelsen af universiteterne som objektive og neutrale rum. Kvinderne har gjort deres indtog, men universitetsinstitutionerne har kun langsomt ændret sig, hvad angår holdninger og diskurser. Men også her kan forestillingerne udfordres: Forfatteren pointerer, at kvinderne besidder et vigtigt potentiale for at kunne skabe forandring gennem et opgør med de stereotype forestillinger om kvinders rolle i samfundet og i akademien.

NOTE

1. Emmerik Wøldike foretrækker at tale om historier, som subjektive tolkninger af virkeligheden, frem for teorier, der plæderer at være absolutte sandheder.